

5748

124/207C

ACC. N:R

M.10556:1-20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap:

Småland

Upptecknat av:

Fabian Karlsson

Härad:

Konga Krb.

Adress:

Boaryd, Träckelsång

Socken:

Träckelsång

Berättat av:

Uppteckningsår:

1947

Född år

1894

i

Boaryd

S. 11

S. 16-20

Halmfälsk.

LuF 57

Halmfälskens underlag

s. 1.

Materialiet och dess

behandling

" 5.

Träckning av bundet fälsk

" 8.

Träckegillet

" 20.

Halmfälsk 17 = ring

Halmfälsk 11

Halmtakets underlag.

I Väckelsång och angripiansande socknar
Konga härad har halmtak använts
endast på ladugårdar och andra
uthusbyggnader, men aldrig på bonings-
hus eller hus med aldstad.

I äldre timrade hus stodo spanten
på tvärgående bjälkar (bindstockar).
Avståndet mellan varje spantpar
var omkring fyra meter. Vid två
 tredjedelar av längden upprät voro
de båda spantbenen i spantparen
sammanslagna med en "hambjälke".
I spanten voro inborrade pinnar,
på vilka "bjuråsarna" (taklåtten) vilade.
Avståndet mellan åsarna i under-
lag för halmtak var omkring 30 cm.
Längst ner vid "hofsen" (takskägget) var

vanligen ej en rund så utan en kluren sådan med flatoidea upp eller en tjock plank. I denna skulle ej göras någon bindning.

I skiftesverks hus och yngre hus med stolpar var ej alltid takkonstruktionen lika den beskrivna. Spantet stod då ej på bindstocken eller "bockhus" (bindstocken). utan ändan av spantet gick ut stycke nedanför, det var vad man kallade hängande bofe. Spantet var fäst vid bindstock eller bindbock med tålnagel. Takunderlägg med långgående isar var det samma.

Bjursävarna gingo utanför gavlarna omkring 40 cm. Vid isarnas ändar var fästade breda vindskidor och över dessa låg en smalare bräda, "bjäders".

fjäder

ACC. N:R. 10556:3.

Landskap: Småland Upptecknat av: Fabian Carlsson

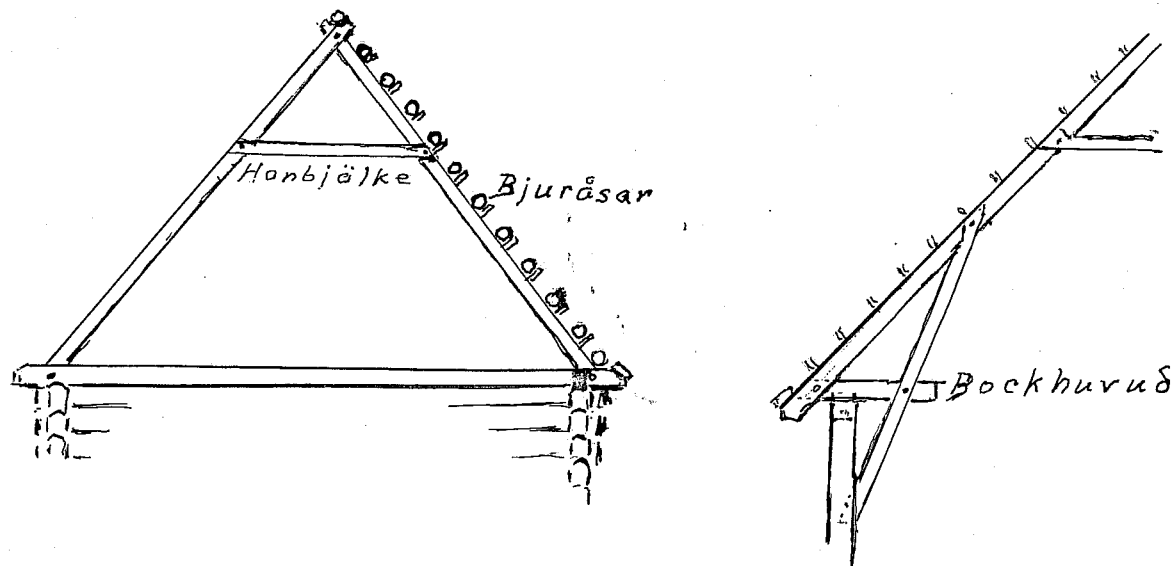
Härad: Konga Adress: Boaryd, Håckelsång

Socken: Håckelsång Berättat av: _____

Uppteckningsår: 1947 Född år 1894 i Boaryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

Halmtakets underlag.

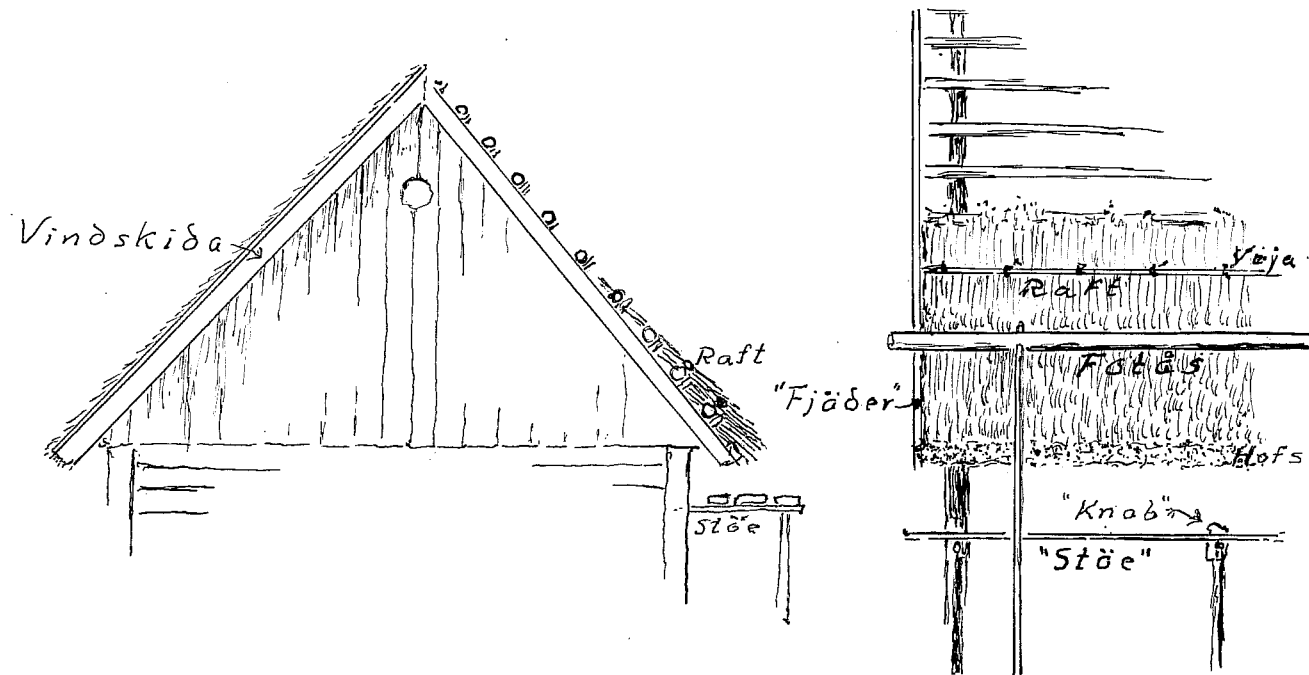
Skriv endast på denna sida!

ACC. NR M. 10556: 4.

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Fabian Karlsson*
 Härad: *Konga* Adress: *Boaryd, Håckelsång*
 Socken: *Håckelsång* Berättat av: _____
 Uppteckningsår: *1947* Född år *1894* i *Boaryd*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

Halmtakets bindning.

Skriv endast på denna sida!

Materialiet och dess behandling.

Den hulm, som användes till tak-
päckning, var alltid råghalm.

Råghalkarna träskades med slaga, ty
till tak dugde endast långhalm.

En gammaldag slaga bestod av
följande delar: "drums", "haungel", st. v. v.
skaft eller handtag, och "hålla", som
höll samman drumsen och haungeln.

Mellan drumsen och haungeln virades
hållan hårt med en "lauft" (ett snöre).

Hållan var snodd av ålskin.

Skarv intill ändan på både drums och
haungel var en pänna eller nerstärning.

De kalformiga ändarna kallades
"knöppja". I haungelns pänna skulle
det glatta ålskinnet löpa lätt runt.

Och i drumsen gick ej pännan runt.

omkring, utan det fanns en tapp på
ena sidan, ty dransen skulle vara
fast i hållan, ej löpa runt.

Tid bröskningen samlades "mekarna"
(kärvarna) band upp och smoddas ihop
till större band för "kleppåra" (halv-
buntarna). Dessa band togs tillvara
vid täckningen och användes till
ryggningen av taket. Hertil dugde
ej långhalm. Före täckningen "red-
des hatmen te", småhalm ristades ur
och buntarna jämnades i stubben.
Skulle det vara riktigt nog, så drog
man halmen genom en halmsrepa, en
trirepa med långa pinnar, vilken satte
fast i ett hål i logbalken. Den halm
som skulle användas att "hofra" med
högs jämn i stubben med en ryta.

ACC. N:R. M. 10556: 7.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Felician Karlsson

Härad: Konga

Adress: Braryd, Håckelsång

Socken: Håckelsång

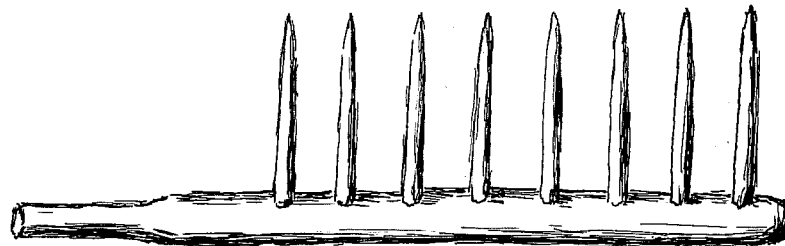
Berättat av:

Uppteckningsår: 1947

Född år 1894 i Braryd

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7.

Halmrepa

Skriv endast på denna sida!

Täckning av bundet tak.

Endast bundna halmtak har förekommit, obundna tak känner man ej till. Täckmästaren hade vanligen två man efter sig på taket, en till att lägga säfterna och klämma åt dem, och den andre till att binda vidjorna.

Vid täckning av större tak kunde man vara uppdelade i flera lag om tre man, men täckmästaren hade då uppsikt över det hela. Han kom efter och puttrade till taket och "drev" halmen med sin "täckbräda", en med skaft eller handtag försedd bräda med längsgående djupa kefflor, i vilka halmsluttan tog fäste. Brädan kallas även "täckesköppel" av samlingen.

Vid täckning av halmtak var det

synnerligen riktigt att kunna
börja näst. att få "hofsen" (takutspång
ett) jämn och fin. För att inte halmen
skulle "kasa" (skida neråt) när hofsen
breddes, så hade man en bred bräda
nedanför och denna stödde mot
halmsubben. Den flyttades undan
för undan efter takutspången.
Brädan hölls upp av tvärsiga långa
och böjliga snestövar, som stuckits
in mellan bjuråsararna högre upp man
för halmen. Först breddes ett lager
haln 15-20 cm tjockt. Ett sådant lager
eller skift kallades en "flask". På lades
på halmen en "täckkraft" över den första
bjuråsen och banden togs om raften
och isen. Om den längst ner liggan-
de plankan togs inga band.

Roståndet mellan banden var omkring
en mtr. Raftarna voro vanligen av
björk och flatskrädda på undersidan
för att ligga väl mot halmen. Raftar-
nas roständer voro spetsade för att
bättre kunna passas in i bandet
bredvid den andra raften. Vid gav-
larna stuckos raftarna in under
den på vindskidan fästa smala brädan.
Banden i halmtak voro i äldre tid
alltid trävidjor, "läckereja", av björk bark
saka "tellinga". Vidjorna iordningställdes
i förväg. Efter huggningen "sväddes"
(sveddes) vidjorna genom eld och
svedes därefter omkring (svoddes som
rep) för att bli böjliga och smidiga att
binda med. Den grove ändan spets-
ades för att bättre kunna stickas in

genom halmen. Det var en fin
konst att kunna binda med trä-
vidja, så att den "låste" sig, d. v. s.
sidjan drog ej tillbaka. För att lättare
få sig fastklämd mot
halmen, så klände man till den
med en böjd bäpp, varv hunda stack
in under den närmaste öre tjuråsen,
man tog "bånstaj". Vid fackning av
halmtaks i senare tid har man
alltid använt band av galvaniserad
ståltråd. För att lättare kunna tråda
tråden genom halmen, har man an-
vänt tekniska antingen av trä
eller smidda av järn. För att bättre
kunna draga åt och spämma tråden,
har man stuckit den genom ett hål
i en liten kloss eller handtag av trä.

"wryt"

När man brekt ut halman i första flasken i hofsen och denna bundits fast, så breddes nästa flask vanligen från det andra hållet. Men nu fick halmostubben nå ner lika långt som i första flasken. När raft pålagts och även denna halma bundits, vilket skedde som andra bjuråsen, breddes tredje flasken, men nu från samma håll som den första. I denna flask började man "driva" halmen snett uppåt, det gjordes "ausland" (slentades). Hofsen var nu färdig och takläggningen började. Plånderingen gjordes vid bredningen av halmen med händerna, men efter bindningen "drev" d. v. s. slops till, halmen med en "täckbräda" (täckerskeffel). Detta var mästerns arbete.

När kofsen och de nedersta flarken
täcktes, stod man på ett "stör" (ställning)
I väggen hade fastspikats klossar, vari
inborrats ena ändan av kraftiga
störar. I andra ändan av dessa störar
voro stötkor från marken. Denna i
väggen spikade ställningsdel kalla-
des "knabe". På knaben lågo plankor,
som man gick på under arbetet.
Men när man nått upp så långt på
taket med täckningen, att man sjöåkte
upp från ställningen, då lades en "fot-
ås" på takhalmen att gå på. Och denna
fotås flyttades uppåt undan för undan
allt efter som täckningen fortskred.
Den grova fotåsen hölls vanligen uppe
med långa isar från marken, men
man kunde även hålla den uppe med

Knaben

11

lömmer vilka fästas som bjurås högre
upp på taket. När man så nått upp
till ryggingen med täckningen gjordes
sista bindningen som den näst över-
sta bjuråsen. Bindningen av hela
taket skedde vanligen i "fästband" d. v. s.
banden satto snett (diagonalt) uppåt.
När sista bindningen gjorts och de
uppstående som ryggsåsen. Sedan hade
man att "rygga" taket. Till ryggingen
togs då antingen stråhalms eller de
under täckningen tillvaratagna banden
från halmbuntarna. För fasthållande
av halmen på ryggingen "kaumma"
långe ryggingen. Dessa voro tvänne
1/2 m till långa träklossar som dubbats
sammans med ren tränagel vid ena
ändan. Vanligen voro de av ekträ eller

gammal fur. De hängde över ryggningen med en halv meters avstånd mellan par. Ett annat sätt för ryggning fanns också vanligt på lador och enkla boder. Halmstråarna över ryggningen hängde då på långt avstånd från varandra och så var det inborrade tre pinnar i varje kloss, och på dessa pinnar låg längsgående åsar. En ås låg långt upp i vinkeln mellan klossarna. I senare tid har man för fasthållande av halmen på ryggningen använt häsnät, som böjts över ryggningen och fastbandits med ståltråd eller fastats med i halmen instuckna träkrakar. Ett halmtaks tjocklek brukade vara 35-40 cm.

Utbredd på halmtak, som vanligen

var över "höstennet", kallades "horneja".
Den med hövar eller tåm försedda
öppningen därunder, genom vilken
håret stopprades in kallades "slennsaglogg".

När taket blivit färdigtäck, blev
täckemästaren ensam kvar på fatäsen
och denna släpptes sakta neråt, medan
mästaren råfsade av den lösa halmen
och puttrade till taket bätte och klappa-
de till det med täckebrådan.

Sist putrades hofsen, jammades med
täckbrådan och klipptes med en sax.

För att lätt få upp halmen på taket
använde man en "ving", varmed hal-
mstråarna hissendes upp. Den liknade
en gammaldags brunnsvind. En stolpe
var nersatt i marken och i des över
ända hade bundits en stång vid mitten.

När ena stänggändan sänktes ner mot
mot marken, fästes en halmbunt
vid den. I stängens andra ända var
en bunden en törn och med denna
drogs den stänggändan ner och halmbun-
tan åkte i höjden. Antingen
lades den på ställningen eller vreds
den längre upp på fotåsen, när man
kommit högre upp med täckningen.
När fotåsen flyttats högt upp på taket
och man såg kunde nå den från ställ-
ningen, då hade man en lätt stega
bunden vid fotåsen. På stegen kunde
man lätt komma upp till fotåsen
utan att skada det nya taket.
Vid täckning i takvinklar har fotåsen
förlängts in mot vinkeln och med stötte
brukas mot den änden. Takvinkeln kallas "takveck".

Ätt väl lagt halmtak höll minst 25 år utan reparation. På norrsida brukade bildas mossor, så att det blev liksom ett torrlager ovanpå halmen, och då höll taket ännu längre. På norrsida rötas ej halmtak så fort som från andra håll.

För 50 år sedan voro nästan alla ladugårdsbyggnader täckta med halm, endast några enstaka hus hade spåntak. De flesta bostadshus voro vid denna tid täckta med torv, men spån användes också till även den undantången av nyare taktäckningsmaterial. I början av 1900-talet kommo dessa. Nu täckes sällan någon ladugård med halm. Man använder nu Obernit, galvaniserad plåt eller tegel, någon gång spån. Plågtäckad råghalm går ju ej att anskaffa.

ACC. N:R. M. 10556: 19.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Fabian Karlsson

Härad: Konga

Adress: Borsby, Håckelsång

Socken: Håckelsång

Berättat av: _____

Uppteckningsår: 1947

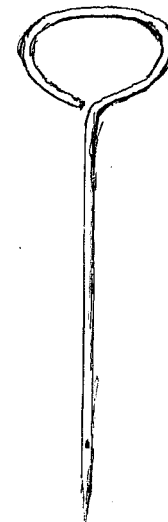
Född år 1894 i Borsby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19.

Trä

Järn

Taknålar.

Skriv endast på denna sida!

Täckegillet

20.

Än i gamla tider ett tak skulle täckas, halmtak eller torvtak, då bad man grannarna till "Täcke hjälpe". Ingen fick då våga att komma, det skulle ha varit en riktig skam. Vid sådana hjälpen gick man utan betalning. Hjälpen ansågs såsom fästliga tillställningar och med det efterföljande gillet skulle man vara betald. Det var endast Täckemästaren, vilken kunde vara från annan trakt, som vid täckehjälpe fick betalning. På kvällen efter det taket blivit färdigtäckte följde "Täckegillet", och då bjöds rikligt med både mat och brännvin. Man skulle då ha "Täckesuppen". Och en maträtt som då inte fick saknas var den vita "Täckegröten".